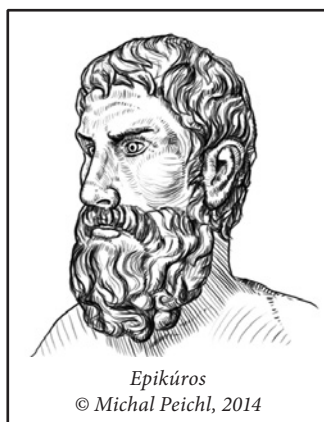

6. Epikúrovy listy

A. Úvod

Epikúros
© Michal Peichl, 2014

Už v nejstarších dějinách filosofie se vícekrát setkáváme s významnou proměnou filosofického myšlení (eleaté, sofisté) a s neméně zásadní proměnou je spojen i následující text, který nás uvádí do období helénismu (historicky přibližně od r. 300 př. n. l. do přelomu letopočtu).

Tentokrát se jedná o proměnu, jež nebyla vyvolána přímo vnitřním vývojem myšlení, nýbrž spíše vnějšími historicko-politickými okolnostmi. Podrobení Řeků ze strany makedonských vládců znamenalo, že Řekové ztratili svobodu, a tím i možnost aktivně usilovat o dobro obce, státu. Mnohdy tíživá poroba je vedla spíše k osob-

nější otázce – „co dělat a jak žít, aby se mně samotnému vedlo co nejlépe?“

Proto se na vrchol filosofického zájmu dostává etika. To by mělo být zřejmé i našeho textu, jenž se hlásí k Epikúrovi jako svému autorovi, přestože je dochován ve spise Dío-gena Laërtského. Význam etiky by měl být v textu zřetelný přesto, že jeho hlavním tématem je výklad nejobecnějších principů skutečnosti a přírodních jevů. Naším úkolem proto bude mj. odhalení tohoto etického pozadí epikúrejského zkoumání přírody.

Helénistická filosofie sebou dále přináší velký důraz na metodologii zkoumání. I na tuto rovinu se v textu zaměříme.

B. Úkol

Náš text podává výklad o celku přírody mimo člověka. Výklad je jistě zajímavý i v této „ontologicko-fyzikální“ rovině, na níž také najdeme nemálo podnětů k diskusi. Jako adeпти filosofie bychom se však měli učit také číst mezi řádky, odhalovat skutečné záměry autora a hodnotit jeho postupy. Proto následující otázky míří právě na tyto motivy (ovšem samozřejmě musíte porozumět i věcnému fyzikálnímu obsahu textu):

1. V čem se v tomto textu projevuje primát etiky v rámci filosofického tázání?
2. V čem se epikúrejský výklad skutečnosti liší od předchozích výkladů, zvláště od plátónského?
3. Co je posledním cílem poznání skutečnosti?
4. Jaké metody či metodické postupy lze v textu identifikovat?

5. Které z těchto postupů by byly přijatelné i v dnešní době?

6. Dospěl Epikúros pomocí těchto metod aspoň u některých jevů k vysvětlením přijatelným i pro nás?

C. Text – úryvek z X. knihy Díogenových Životů

„List Hérodovi“ a „List Pýthokleovi“

(Díogenés Laërtios. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. X 35–116.

Přel. A. Kolář. 2. vydání. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1995.)

Epikúros pozdravuje Hérodota.

Pokyny a otázky k četbě

- V úvodu dopisu Epikúros vysvětluje, proč tento text sepsal, přičemž uvádí některé podstatné rysy procesu lidského poznávání či „zpracovávání informací“. Jaký je ústřední motiv této pasáže?
- V posledním odstavci této části Epikúros stručně popisuje obecnou metodologii poznávání – z jakých kroků sestává?

X 35 Pro ty, milý Hérodote, kteří nemohou probrat všechno, co jsem napsal o přírodě, ani pročíst větší z těch knih, které jsem složil, připravil jsem sám výtah¹¹ z celé své soustavy, který postačí k tomu, aby si vstúpili v paměť aspoň nejzákladnější poučky a aby si tak mohli při každé příležitosti pomoci v nejhlavnějších věcech, pokud by se zabývali teoretickým zkoumáním přírody. Je však nutné, aby si i ti, kteří již dostatečně pokročili v poznání vesmíru, zapamatovali obraz celé soustavy v nejzákladnějších rysech; neboť povšechného názoru potřebujeme často, podrobného však ne v stejné míře.

Je tedy třeba stále se vracet i k onomu povšechnému názoru a 36 podržet si z něho v paměti tolik, abychom měli jednak nejzákladnější pojetí o věcech, jednak získali prostředek pro všelike důkladné poznání jednotlivostí, tím totiž, pochopíme-li a zapamatujeme-li si dobře nejvšeobecnější obrysy. Neboť i pro člověka zcela zasvěceného je nejhlavnější podmínkou veškerého důkladného poznání umět hbitě užívat získaných poznatků tím, že je všechny shrnuje v jednoduché základní věty a výroky. Není totiž možné obsáhnout souhrn poznatků soustavného zkoumání vesmíru, nedovedeme-li pomocí krátkých výroků pojmut v mysl i všechny výsledky důkladného zkoumání jednotlivostí. 37 Poněvadž je tedy takovýto postup užitečný těm, kdo se oddali pěstování vědy o přírodě, proto já, jenž doporučuji jiným, aby se ustavičně zabývali vědou

¹¹ Toto je tzv. *Velký výtah*, podle něhož vyložil Lucretius Epikúrovo učení ve své básni *De rerum natura* (*O přírodě*). (Pozn. překl.)

o přírodě, a v tomto způsobu života nalézám především duševní klid, sepsal jsem pro tebe i tento výtah a úvod do základů celé nauky.

Nejprve je tedy, milý Hérodote, třeba si uvědomit věcný obsah slov, abychom mohli uvádět k němu ve vztah mínění, otázky a pochybnosti a je rozsuzovat a abychom neponechávali všechno nerozhodnuto, hledající důkazy do nekonečna, anebo abychom neužívali prázdných slov. **38** Je totiž nutné, aby se přihlíželo k prvotnímu významu každého slova a aby nebylo třeba jej teprve objasňovat, máme-li mít něco, s čím bychom uváděli ve vztah otázky, pochybnosti a mínění. A dále je třeba pokaždé přihlížet k smyslovým vjemům (αἰσθήσεις) a vůbec k přítomným představám jak myslí, tak kteréhokoli kritéria a stejně k daným citovým stavům, abychom měli podle čeho určit i to, co teprve čeká na ověření, i to, co je nezjevné (τὸ ἄδηλον).

Pokyny a otázky k četbě

- *Následují nejobecnější a nejzákladnější epikúrejská tvrzení o kosmu. Pro naše porozumění antickému atomismu jsou stejně důležitá, jako byla pro Hérodota, proto si je zapamatujte.*
- *Na kterém elejském „axiómu“ epikúrejský výklad kosmu stojí?*
- *Hned zpočátku se objevuje termín „nezjevné“, kterým končila předchozí metodologická část. Co se tímto termínem míní?*
- *Jaký je metodologický vztah mezi zjevným a nezjevným?*
- *V textu najdeme také odpověď na jednoduchou základní otázku: Co je podle atomistů počátkem či principem veškeré skutečnosti?*
- *Atomistický výklad pracuje odvážně s nekonečny – které veličiny jsou považovány za nekonečné a které ne?*
- *Co se dozvídáme o pohybu atomů?*
- *Jak podle atomistů vypadá univerzum jako celek?*

Když jsme toto probrali, je třeba již uvažovat o věcech nezjevných. Především o tom, že nic nevzniká z nejsoucna (οὐθεν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος). Neboť potom by všechno vznikalo ze všeho a nebylo by k tomu třeba semen. **39** A kdyby to, co přestává být zjevným, zanikalo v nejsoucno, byly by již všechny věci pominuly, protože by nebylo, več by se rozkládaly. A dále, vesmír (τὸ πᾶν) byl vždy takový, jaký je nyní, a vždy takový bude; není totiž nic, več by se přeměnil. Neboť mimo vesmír není nic, co by mohlo do něho vniknout a způsobit změnu (μεταβολή).

A dále vesmír se skládá z *těles a prázdného prostoru* (τὸ πᾶν ἔστι σώματα καὶ κενόν). Jsoucnost těles potvrzuje totiž u všech smyslová zkušenost (αἰσθησις), podle níž **40** je nutno rozumem usuzovat o tom, co je nezjevné. A kdyby nebylo to, co nazýváme prázdnem (κενόν), místem nebo nehmatatelným jsoucnem, neměla by tělesa ani kde být ani v čem se pohybovat; a právě v pohybu se nám jeví. A mimo toto dvojí nemůže být ani v pojmových představách ani obdobou podle věcí představitelných vymyšleno vůbec

nic, co by se mohlo pokládat za celé podstaty a nikoli jen za označení jejich nahodilých nebo trvalých vlastností.

Dále tělesa se dělí na složeniny a na tělesa, z nichž jsou složeniny **41** vytvořeny. Tato tělesa jsou nedělitelná a neměnitelná (ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα), nemá-li všechno zaniknout v nejsoucnu (τὸ μὴ ὄν), nýbrž má-li zůstat při rozkládání složenin něco trvalého; jsou svou přirozeností celistvá, nemajíce več nebo jak by se rozložila. Z toho tedy nutně plyne, že jsou počátky věcí nedělitelná jsoucna tělesné podstaty (τὰς ἀρχὰς ἀτόμους εἶναι σωμάτων φύσεις).

A dále, vesmír je nekonečný (τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι). Neboť co je omezené, to má okraj; okraj však lze pozorovat pomocí něčeho jiného vedle něho; vesmír však nelze pozorovat pomocí něčeho jiného vedle něho; proto nemaje okraje, nemá konečnou mez; a protože nemá konečnou mez, je nekonečný a neomezený. A dále, vesmír je nekonečný nejen co do velikosti prázdného prostoru, nýbrž i co do množství těles. Neboť **42** kdyby byl prázdný prostor nekonečný (τὸ κενὸν ἄπειρον), ale tělesa omezená co do počtu, nikde by nesetrvávala, nýbrž by se pohybovala rozptýleně po nekonečném prázdném prostoru, nemajíce jiných těles, jež by je podpírala a svými nárazy zastavovala. A kdyby byl prázdný prostor ohraničený, neměla by tělesa při svém nekonečném počtu, kde by se umístila.

Mimo to nedělitelná (τὰ ἄτομα) a plná tělíska, z nichž složená tělesa vznikají a v něž se rozkládají, mají neurčitelný počet rozmanitých tvarů (σχῆμα). Neboť je nemožné, aby vzniklo tolik rozmanitých věcí z určitého počtu týchž tvarů. Je tedy sice u každého tvaru zcela neomezený počet stejných atomů, ale co do tvarových rozdílů není zcela neomezený, nýbrž je neurčitelný.

Atomy se pohybují ustavičně po všechny věky a jedny z nich **43** se pohybují na velkou vzdálenost od sebe, druhé kmitavým pohybem na jednom místě, když jsou náhodou uzavřeny ve spleti atomů nebo **44** jsou drženy pohromadě atomy k splétání náchylnými. To způsobuje jednak povaha prázdného prostoru, jež od sebe odděluje jednotlivé atomy a není schopna zastavit je v pohybu, jednak tvrdost atomů, jež je jejich vlastností, působí při srážce jich odraz na takovou vzdálenost, na jakou jim dovoluje jich spletení po srážce zpětný pohyb. Toto vše nemá počátku, protože atomy a prázdný prostor jsou od věčnosti.

45 Co bylo dosud pověděno, poskytně tomu, kdo si to všechno zapamatuje, dostatečný základ k pochopení podstaty jsoucna.

Dále, je nekonečný počet světů (κόσμοι ἄπειροί εἰσιν), podobných tomuto našemu, i nepodobných. Neboť atomy, jsouce, jak bylo právě dokázáno, nekonečné počtem, nesou se i do největší vzdálenosti. Takové totiž atomy, z kterých by mohl vzniknout svět, nebo které by jej mohly vytvořit, nepotřebovaly se ani na jeden svět, ani na omezený počet světů, ani na všechny takové, jaký je tento, ani na všechny odlišné od tohoto. Proto nic nepřekáží tomu, aby byl nekonečný počet světů.

Pokyny a otázky k četbě

- *Přecházíme ke specifickému epikúrejskému vysvětlení smyslového vnímání. Nejprve v textu najděte, jak Epikúros svou koncepci odůvodňuje! (Používá přitom jeden typicky epikúrejský – tedy typicky svůj – argument.)*
- *Jaké charakteristiky musí Epikúros „obrázkům“ připsat, aby skutečně vysvětlil proces a vlastnosti našeho vnímání (na prvním místě našeho vidění)?*
- *Jaké důsledky má jeho vysvětlení pro samotná vnímaná tělesa?*
- *Jak je to s pravdivostí našeho smyslového vnímání a kde má svůj počátek omyl?*

46 A dále, jsou též *obrysy věcí*, jež mají stejný tvar jako pevná tělesa, ale velmi se liší jemností složení od vnímaných předmětů. Není totiž nemožné, že ve vzduchu obklopujícím předměty vznikají takovéto sestavy atomů a vhodné podmínky k vytváření dutých a jemných útvarů a že tyto výrony zachovávají polohu a postup atomů v tom pořádku, který měly v pevných tělesech. Tyto obrysy nazýváme *obrázky* (εἰδωλα). Pohyb jich, děje-li se tak, že se nesetká s ničím, co by na ně narazilo, urazí každou představitelnou vzdálenost v nepomyslitelně krátkém čase. Neboť pomalost nebo rychlost pohybu je úměrná 47 *narážení* nebo *nenarážení* atomů na překážku. Pohybující se těleso samo ovšem nepřichází v čase jen rozumem postižitelném současně na více míst – je to totiž nemyslitelné – a to, co se pohybuje spolu s ním, začne se odlučovat od předmětu kdekoli v nekonečnu v čase smysly vnímatelném a nikoli z toho místa, z něhož zachytíme jeho pohyb; neboť rychlost pohybu bude úměrná *nárazům* atomů, i když připustíme, že až do té doby nebyla *zdržována* protinárazy. Je jistě užitečné podržet v paměti i tuto základní poučku. Dále, proti tomu, že mají *obrázky* nepřevyšitelnou jemnost, nesvědčí ani jediný zjev. Proto mají též nepřevyšitelnou rychlost, ježto mají všude stejnoměrný průchod a mimo to na jejich jemné výrony nic nenaráží nebo jen málo věcí, kdežto na tělesa složená z mnoha nebo nesčetných atomů hned něco *narazí*.

Mimo to nic nesvědčí proti tomu, že se *obrázky* tvoří s rychlostí 48 *myšlenky*. Neboť *obrázky* proudí s povrchu těles bez ustání, ale neprojevuje se to zmenšováním těles, protože se úbytek atomů zase doplňuje; zachovávají pak po dlouhý čas polohu a pořadí atomů pevného tělesa, i když se někdy poruší. Tvoří se též v ovzduší náhle sestavy *obrázků*, protože nemusí být vyplněny do hloubky; jsou pak i některé jiné způsoby, jak povstávají takovéto útvary. Nic z toho zajisté nevyvracejí smyslové vjemy, přihlížíme-li k jejich jasnosti tak nějak, že s nimi uvedeme v souvislost i působení vnějších předmětů na nás.

Je pak třeba si také myslet, že vidíme a v mysli pojmáme 49 *podoby* vnějších předmětů, vstupuje-li z nich něco do nás. Neboť vnější věci by nemohly vtisknout v nás svou přirozenou barvu a podobu ani pomocí vzduchu mezi námi a jimi ani pomocí paprsků nebo nějakých výronů, šířících se od nás k nim tak, jako když jakési *obrázky* vstupují od věcí nám v přiměřené velikosti do zraku nebo do mysli, *podržíme* s nimi stejnou barvu a podobný tvar. Následující 50 *rychle* za sebou, vytvářejí tak představu jednotné

a souvislé věci a zachovávají s vlastním předmětem společnou působivost souměrnými nárazy od něho vycházejícími a způsobovanými kmitáním atomů v nitru pevného tělesa. A každá představa, kterou získáme přímým působením buď na naši mysl nebo smysly, ať jde o podobu nebo vlastnosti, je podobou pevného předmětu a vzniká souvislým opakováním obrázku nebo jako jeho pozůstatek. Ale klam a omyl vždy je v tom, co si přimyslíme k tomu [co ještě čeká], aby bylo potvrzeno nebo aby nebylo vyvráceno, ale potom není potvrzeno (nebo je vyvráceno). Neboť nebylo by nikdy podobnosti mezi představami, jež 51 získáváme např. při pozorování obrazu, nebo jež vznikají ve spánku nebo nějakou jinou činností mysli nebo ostatních kritérií, a mezi věcmi, jež nazýváme skutečnými a pravdivými, kdyby nebylo nějakých takových obrázků, s nimiž přicházíme do styku. A omylu by nebylo, kdybychom nepřijímali ještě jakýsi jiný pohyb v nás samých, těsně spjatý s činností představivou, ale od ní odlišný. Tímto pohybem, není-li potvrzen nebo je-li vyvrácen, vzniká klam, je-li však potvrzen 52 nebo není-li vyvrácen, vzniká pravda. I tuto poučku je si třeba dobře podržet v paměti, aby ani nebyla odstraněna kritéria založená na jistotách, ani aby omyl neuvedl ve zmatek všechno poznání tím, že by byl stejně potvrzován jako pravda.

Pokyny a otázky k četbě

- *Nyní se seznámíme s vlastnostmi atomů. Na začátku je uveden jejich celkový přehled – které vlastnosti tedy atomům náležejí a které ne?*
- *Proč musejí být atomy z metafyzického hlediska neměnné?*
- *Hlavním tématem této pasáže je velikost atomů. Jak velké tedy atomy jsou?*
- *Přestože jsou atomy nedělitelné, v jistém smyslu mají části. V jakém?*

54 Dále je třeba se domnívat, že atomy nemají žádnou jinou vlastnost smyslových jevů kromě tvaru, tíže, velikosti a toho, co je nutně spojeno s tvarem. Neboť každá vlastnost se mění, ale atomy se vůbec nemění, protože při rozkladu složených těles musí přece zůstat něco pevného a nerozložitelného, co způsobí změny, ale ne v nejsoucno ani z nejsoucna, nýbrž změny vzniklé většinou přemístováním a někdy i přibýváním nebo ubýváním atomů. Proto jsou přemísťující se atomy nutně nezničitelné a nemají povahu toho, co se přeměňuje, nýbrž mají 55 své vlastní složení a utváření; a to je též nutně trvalé. Neboť i u věcí, jež se před námi přetvářejí, pozorujeme při souměrném ubírání, že jejich tvar trvá, kdežto vlastnosti v měnícím se předmětu netrvají tak, jako zůstává tvar, nýbrž že z celého tělesa mizejí. Stačí tedy to, co zbývá, k tomu, aby vytvářelo rozdíly v složeninách, neboť je zajisté nutné, aby aspoň něco nakonec zbylo a nezaniklo v nejsoucno.

Dále si nesmíme myslit, že je mezi atomy zastoupena každá velikost, nechceme-li, aby nám to vyvrátily smyslové jevy (αἰσθήσεις); že však jsou určité rozdíly ve velikosti, je třeba připustit, ježto je-li tomu tak, lépe se vyloží citové a vjemové děje. Atomů každé velikosti jednak není 56 třeba k tomu, aby vznikly rozdíly ve vlastnostech věcí, jednak

by bylo v tom případě nutně, aby se nám naskytly i viditelné atomy. Něco takového se však nepozoruje a ani si nelze představit, jak by se mohl stát atom viditelným. Mimo to si nesmíme myslet, že je v ohraničeném tělese neomezený počet částic, ani že jsou libovolně malé. Proto musíme nejen zavrhnout dělení na stále menší části až do nekonečna, abychom všechny věci neoslabili a nebyli nuceni je ve svých představách o složených tělesech proměnit postupným drobením jsoučna v nejsoučno, ale nesmíme si ani myslet, že se u ohraničených těles děje přechod po stále menších a menších částech až do nekonečna. Neboť jakmile někdo řekne, že je v nějakém tělese 57 neomezené množství částic ať jakékoli velikosti, nelze si nijak představit, jak by ještě mohlo být toto těleso omezené co do velikosti. Je totiž zřejmé, že tyto částice počtem nekonečné mají každá nějakou velikost; a byť i byly sebe menší, přece by bylo těleso nekonečně veliké. A poněvadž to, co je ohraničené, má okraj rozumem postižitelný, i když jej nelze pozorovat sám o sobě, není možno si nemyslet, že je takové i to, co s ním sousedí, a že takto dále po řadě postupující dospějeme v mysl k pojmu nekonečna.

Nejmenší vnímatelnou částici je si třeba myslet tak, 58 že není ani taková jako to, co připouští změnu jednotlivých částí, ani ovšem ve všem zcela tomu nepodobná, ale že má sice jakousi příbuznost s věcmi, jež připouštějí změny, že však na ní nelze rozeznat jednotlivé části. Kdykoli se však vzhledem k této příbuznosti domníváme, že na ní rozeznáme jednotlivé části, jednu zde, druhou tam, nutně se nám objeví něco stejně velkého. A tyto nejmenší částice vnímáme svým zrakem postupně, počínající první, nikoli na tomtéž místě ani tak, že by se jejich části navzájem dotýkaly, nýbrž jen tak, že svou povahou určují velikost těles, a to větší jich počet velikost větší, menší jich počet pak velikost menší.

Je třeba se domnívat, že se touto obdobou řídí také nejmenší část 59 v atomu. Je ovšem zřejmé, že se ona část liší malostí od nejmenší části vnímatelné zrakem, ale platí pro ni tatáž obdoba. Neboť že i atom má velikost, jsme ukázali podle obdoby věcí vnímatelných, jenomže jsme posunuli jeho malost ještě mnohem dále. I je třeba pokládat tyto nejmenší části, které již nemají dalších částí, za části mezní (πέρατα), sloužící jako prvotní jednotky za míru velikosti větších i menších atomů při rozumovém zkoumání těchto neviditelných tělísek. Neboť příbuznost mezi těmito mezními částmi atomu a neměnnými nejmenšími částmi věcí stačí k ukončení dosavadního výkladu, je však nemožné, aby se tyto mezní části seskupovaly vlastním pohybem.

Pokyny a otázky k četbě

- *Dalším tématem je atomistické vysvětlení duše a jejího významu v člověku. Nejprve si všimněte, z čeho je duše složena. Proč podle Epikúra nemůže být netělesná?*
- *S duší je spjato vnímání. To je velmi důležité, protože právě ve vnímání (bolesti a slasti) spatřují epikúrejci zlo a dobro. Za jakých podmínek tedy má duše schopnost vnímat?*

Potom přihlížejíce k svým vjemům a citům – neboť to nám bude **63** nejspolehlivější zárukou pravdy – nutně dospíváme k názoru, že je duše těleso (ψυχὴ σῶμά ἐστι) složené z jemných částic, rozptýlené po celém složení těla, nejvíce se blížíci dechu s jakýmsi přimíšením tepla a podobající se v něčem tomuto, v něčem onomu. Je pak tu ještě další složka, jemností složení velmi se lišící od těchto dvou, jež však projevuje tím větší spojitost s ostatním složením těla. O tom všem jasně svědčí mohutnosti duše, city, pohyby, myšlenky a vůbec to, čeho ztráta nám způsobuje smrt.

Dále je třeba si pamatovat, že v duši je hlavní původ vnímání. Nebyla by však získala k němu způsobilost, kdyby nebyla **64** jaksi podporována ostatní skladbou těla. A ostatní skladba těla, když poskytla duši tuto schopnost, sama též získala od ní účast na této vlastnosti, nikoli však na všech schopnostech, které má duše. Proto, když se odloučí duše od těla, toto již nevnímá. Nemělo totiž samo o sobě tuto způsobilost, nýbrž poskytovalo mu ji to druhé, jež zároveň s ním povstalo; to pak vytvářejíc si ihned způsobilost, jež se v něm vyvinula pohybem, schopnost vnímání, poskytlo na ní podle příbuznosti a vzájemného vztahu účast i tělu, jak jsem právě řekl. Proto **65** též duše, pokud zůstává v těle, neztrácí nikdy vnímání schopnost, ani když se některá jiná část těla oddělí. Naopak, i když některé části duše zahynou, protože se jejich ochranný tělesný obal buď úplně, nebo z nějaké části uvolní, pokud bude sama trvat, bude mít schopnost vnímání. Naproti tomu ostatní složení těla, i když trvá buď zcela nebo zčásti, nemá vnímání schopnosti, jakmile se z něho odloučí takové množství atomů, kolik ho stačí k vytvoření podstaty duše. A dále, když se rozkládá celá skladba těla, rozptyluje se i duše a již nemá tytéž schopnosti a nepohybuje se, právě tak jako již nemá ani schopnost vnímání. Neboť nelze si ji představit vnímající, nebyla-li **66** by v této tělesné soustavě a nevykonávala tyto pohyby, když by totiž to, co ji obklopuje a kryje, nebylo takové, jaké je to, v čem nyní jsou vykonávány tyto pohyby. Mimoto je třeba mít též na mysli, že **67** netělesným v nejčastějším významu slova nazýváme to, co by mohlo být myšleno samo o sobě; samo o sobě však si nelze myslit nic netělesného kromě prázdného prostoru. Avšak prázdný prostor nemůže být ani činný ani trpný, nýbrž umožňuje jen tělesům, aby se v něm pohybovala. Proto ti, kdo říkají, že je duše netělesná, mluví pošetile; nic by totiž nemohla činit ani trpět, kdyby byla taková. Ve **68** skutečnosti však se obě tyto vlastnosti u duše jasně rozeznávají. Kdo tedy uvede všechny tyto úvahy o duši ve vztah se svými city a vjemy, máje na paměti, co bylo řečeno na počátku, shledá, že jsou dostatečně shrnuty v obecné poučky, aby se mohly podle nich bezpečně a přesně vysvětlit i jednotlivé podrobnosti.

Pokyny a otázky k četbě

- *Následující odstavec překvapivě spojuje dvě (či tři?) podstatně odlišná a vzdálená témata. Vyhledejte místa přechodu mezi jednotlivými tématy.*

- *V líčení kosmické roviny skutečnosti – „světů“ – se objevují tři zásadní informace. Identifikujte je.*
- *Druhým (či třetím) tématem je počátek jazyka. Jak jej Epikúros vysvětluje?*

Mimo to, co bylo již dříve řečeno, je třeba si též myslit, že světy (κόσμοι) a vůbec všechny omezené složeniny, mající stejnou podobu jako pevná tělesa, jež pozorujeme, vznikly z nekonečna, přičemž se všechny tyto větší i menší útvary odloučily ze zvláštních stočenin atomů. A všechny se zase rozkládají, jedny rychleji, druhé pomaleji a jedny působením takových, druhé působením jiných příčin. Mimoto nesmíme se 74 domnívat, že mají světy nutně jen jeden tvar; nikdo by totiž nedokázal, že v jednom takovém světě by mohla být obsažena taková semena, z nichž povstávají živočichové, rostliny a všechno ostatní, co vidíme, kdežto v druhém takovém že by to nemohlo být. 75 Dále je třeba předpokládat, že i příroda byla mnoha rozmanitým věcem naučena a k nim přinucena samými okolnostmi a že později rozum zkoumal bedlivěji, co od ní obdržel a dalšími objevy obohacoval, v jedněch oborech rychleji, druhých pomaleji, a v některých časových obdobích [dělal pokroky větší], v jiných menší. Proto i jména věcí nevznikla zpočátku dohodou, nýbrž lidé sami podle své přirozenosti, majíce podle různých národů své zvláštní citové dojmy a zvláštní představy, vysílali zvláštním způsobem vzduch podle různých dojmů a představ různě utvářený, přičemž byl někdy 76 rozdíl ve zvucích i podle povahy míst těmi národy obývaných. Později byla společnou dohodou stanovena u jednotlivých národů zvláštní jména, aby jejich vzájemné dorozumívání bylo méně dvojsmyslné a bylo vyjadřováno stručněji. Určité zvuky zavedli též pro věci zrakem nevnímátné ti, kteří si je uvědomili, jednak z přirozené nutnosti se vyjádřit, jednak je vypravše rozumovou úvahou, a podle nejvšeobecněji platného důvodu užívání jim dali takový význam.

Pokyny a otázky k četbě

- *Nyní se dostáváme k nejdůležitější pasáži celého listu Hérodotovi, protože nyní se dozvíme, jaký význam pro nás vůbec má poznání přírody.*
- *Ještě před tím se však hovoří o nebeských tělesech, přičemž Epikúros sleduje jediný cíl – odhalíte, o jaký cíl mu jde?*
- *Pak už následuje avizované vysvětlení smyslu výkladu přírody – k čemu tedy má sloužit?*
- *Epikúros ještě rozlišuje jevy, u nichž udává jedinou příčinu, od jevů, u nichž nabízí více příčinných výkladů. To si zapamatujte, více to bude rozvedeno v následujícím listu.*

A dále, pokud jde o tělesa nebeská, nesmíme se domnívat, že jejich pohyb, obracení, zatmění, východ a západ a zjevy stejného druhu s těmito vznikly péčí nějaké bytosti, která je řídí nebo 77 bude řídit a zároveň požívá plné blaženosti a nesmrtelnosti; neboť

zaneprázdnění a starosti, projevy hněvu a přízně se nesrovnávají s blažeností, nýbrž vznikají ze slabosti, strachu a závislosti na okolí. Ani zase si nesmíme myslit, že stočená hmota ohně, požívající blaženosti, koná tyto pohyby z vlastní vůle; spíše musíme dbát naprosté vznešenosti při všech výrazech, jež vztahujeme k takovýmto myšlenkám, aby z nich nepovstaly domněnky, které by byly v rozporu s touto vznešeností, sice nám tento rozpor způsobí v lidských duších největší zmatek. Proto je třeba se domnívat, že i tato nutnost a pohyby se uskutečnily již při vzniku vesmíru v souvislosti s počátečním odloučením stočených atomů. **78** Dále je třeba se domnívat, že správně vyložit *příčinu* (αἰτία) nejhlavnějších zjevů je úkolem vědy o přírodě a že blaženost spočívá na ní a na poznání přirozené podstaty úkazů na nebi a všeho toho, co přispívá k důkladnému vědění po této stránce. Mimoto že u těchto věcí nelze připouštět více výkladů a soudit, že se věc může mít i jinak, nýbrž že v nesmrtelné a blažené přirozenosti není prostě nic, co by **79** vzbuzovalo nejistotu nebo zmatek. A že prostě jen tak tomu je, lze pochopit myšlením. Pokud však jde o to, co spadá do pouhého pozorování západu, východu, slunovratu, zatmění a příbuzných zjevů, nepřispívá poznání jich již ničím k blaženosti, nýbrž ti, kdo jsou znalí těchto jevů, neznají však přirozenou podstatu jich a nejhlavnější příčiny, mají stejně strach, jako kdyby se nebyli nic o nich dověděli, ba snad ještě větší, poněvadž jejich úžas, vyplývající z trochu lepší znalosti těchto zjevů, nemůže vésti k vysvětlení jich a k pochopení řádu nejhlavnějších příčin. Proto i když uvádíme více příčin obrátů, západů, východů, zatmění a jiných úkazů tohoto druhu, jak jsme to též učinili ve svých podrobných výkladech, nesmíme se domnívat, že naše zkoumání o těchto věcech nedosáhlo takové přesnosti, jaká přispívá k duševnímu klidu a blaženosti. Musíme tedy uvažovat o **80** příčinách úkazů na nebi a každého neznámého zjevu tak, že budeme přihlížet k tomu, kolika různými způsoby vzniká podobný zjev u nás, pohrdající těmi, kteří nerozeznávají, co je nebo se děje toliko jedním způsobem a co se může dít několikerým způsobem, protože přehlédli zjevy na velikou vzdálenost, a kteří nadto nevědí, za jakých podmínek je nemožno [a za jakých stejně je možno] zachovat si duševní klid. Budeme-li se tedy domnívat, že se nějaký zjev může uskutečnit i nějakým jiným způsobem, zachováme si duševní klid pro toto vědomí, že se může uskutečnit několikerým způsobem, právě tak, jako kdybychom věděli, že se uskutečňuje nějakým určitým způsobem.

Vedle toho všeho je si vůbec třeba uvědomit, že největší zmatek **81** vzniká v lidských duších z toho, že se lidé domnívají, že jsou nebeská tělesa blažené a nesmrtelné bytosti, přestože přitom jejich záměry, činy a důvody tomu odporují, a dále z toho, že lidé stále očekávají nebo tuší jakousi věčnou hrůzu pod dojmem z mytů, nebo že se bojí i samé bezcitnosti, způsobené smrtí, jako by se jich týkala; dále z toho, že je do toho stavu nepřivádějí domněnky, nýbrž jen jakýsi nerozumný nápad, takže nekladouce meze své hrůze, upadají do stejného nebo ještě většího zmatku než ten, kdo má o těch věcech jen ledabylou domněnku. Klid duše však znamená být zbaven toho všeho **82** a mít neustále na paměti celek a jeho nejhlavnější zjevy.

Proto je třeba přihlížet k přítomným citům a vjemům, pokud jde o společné, k společným, pokud jde o zvláštní, ke zvláštním, a ke každé přítomné jistotě jednotlivých kritérií. Budeme-li totiž k tomu přihlížet, vyložíme správně příčiny zmatku a strachu, a vykládající příčiny nebeských zjevů a ostatních úkazů k nim stále se přidružujících, zbavíme se všeho toho, co děsí v nejvyšší míře ostatní lidi.

Zde tedy máš, Hérodote, ve výtahu nejhlavnější poučky o podstatě **83** vesmíru. A tak uplatní-li se tento výklad, byv podržen svědomitě v paměti, myslím, že i když člověk nepřikročí ke všem podrobným zkoumáním v jednotlivostech, získá z něho nesrovnatelně větší sílu než ostatní lidé. Neboť si sám od sebe objasní mnohé z toho, co jsem v jednotlivostech podrobně probral ve svém úplném výkladu, a právě tyto základní poučky, uloží-li si je v paměti, budou mu při tom stále pomáhat. Neboť jsou takové povahy, že i ti, kdož již dostatečně nebo i dokonale prozkoumali dílčí otázky, mohou konat většinu svých zkoumání o celé přírodě, opírajíce se při svých rozborech o takovéto přehledy. A ti, kteří ještě nepatří k dokonale zasvěceným, mohou si z nich i bez ústního výkladu nad pomyšlení rychle učinit pro svůj duševní klid názor o nejdůležitějších otázkách.

Toto jest jeho list o fysice. Úkazů na nebi pak se týká tento list:

Epikúros pozdravuje Pýthoklea.

Pokyny a otázky k četbě

- *V úvodu tohoto dopisu opět najdeme vysvětlení, s jakým záměrem byl sepsán. Přitom si nejprve všimněte, co je jeho předmětem.*
- *Ale především zodpovězte otázku, co je cílem zkoumání tohoto předmětu.*
- *A konečně znovu se setkáváme s myšlenkou, že některé jevy (právě ty, jež jsou předmětem tohoto listu) mohou mít více výkladů. Čím je to dáno a jak to souvisí s cílem tohoto zkoumání?*

84 Přinesl mi Kleón od tebe list, v němž opětovně projevuješ vůči mně své přátelské smýšlení, jak si toho zasluhuji pro svou přízeň k tobě, a ne bez přesvědčivosti se snažíš oživit si v paměti rozumové úvahy směřující k blaženému životu. Žádáš mne též, abych ti poslal stručnou a přehlednou úvahu o úkazech na nebi, aby sis ji mohl snadno zapamatovat; těžko prý se totiž pamatuje, co jsem napsal v jiných knihách, ačkoli, jak pravíš, je máš stále v ruce. S radostí jsem přijal **85** tuto tvou žádost a byl jsem naplněn příjemnými nadějemi. Když jsem tedy psal již o všech ostatních věcech, chci splnit tvou žádost, doufaje, že budou tyto úvahy užitečné i mnohým jiným, nejvíce pak těm, kteří okusili teprve nedávno pravé vědy o přírodě, jakož i těm, kteří se oddali hlubšímu pěstování některého z obvyklých vědních oborů. Dobře je tedy pochop, a v paměti je podržuje, probírej je pozorně spolu s ostatními výklady, které jsem poslal v malém výtahu Hérodotovi.

Nejprve tedy je třeba se domnívat, že cílem poznání úkazů na nebi, ať se jimi zabýváme v souvislosti s ostatními naukami či samostatně, není nic jiného než duševní klid (ἀταραξία) a bezpečná jistota, právě tak jako při **86** ostatním bádání. Nesmíme ani násilně vynucovat, co je nemožné, ani používat u všeho stejného způsobu zkoumání jako při úvahách o různých druzích života nebo o řešení ostatních otázek přírodovědeckých, jako např. že se vesmír skládá z těles a nehmatatelného jsoucna a že jeho základní prvky jsou atomy, a při všech takových otázkách, které připouštějí jen jediný výklad souhlasící s vnímanými jevy. Ale při úkazech na nebi tomu tak není; ty připouštějí jak několikerou příčinu svého vzniku, tak několikeré určení své podstaty, shodné se smyslovými vjemy. Neboť o podstatě přírody nesmíme vykládat podle svých lichých úsudků a pravidel, nýbrž jak to vyžadují vnímané jevy; náš **87** život totiž nepotřebuje již nerozumu a lichého zdání, nýbrž abychom žili prosti duševního neklidu. Všechno pak plyne bez duševních otřesů, pokud jde o všechny věci, které lze vysvětlit několika způsoby ve shodě s vnímanými jevy, když připustíme, jak je také nutno, o nich výklady přesvědčivě odůvodněné. Když však někdo připustí jeden výklad a zavrhne druhý, ačkoli je stejně ve shodě s vnímaným jevem, zřejmě zcela opouští zkoumání přírodovědecké a uchyluje se k mythu. Znaky pro výklad toho, co se děje nad námi ve vzduchu, poskytují nám některé ze zjevů kolem nás, jež lze pozorovat, jak se dějí, kdežto zjevy na nebi nikoli; ty se totiž mohou uskutečňovat několikerým způsobem. Je ovšem nutno dbát toho, jak se nám každý úkaz jeví, **88** a mimo to rozlišovat vše, co s ním souvisí, a ty úkazy, proti kterým nesvědčí nic z toho, co se děje u nás, vysvětlovat několikerým způsobem.

Pokyny a otázky k četbě

- *V první části následujícího textu se dočteme, jak vypadá celek jsoucna a jak v něm vzniká jednotlivý svět. Co je vlastně takový „svět“?*
- *Na líčení vzniku nebeských těles je nejzajímavější asi odůvodnění – kde Epikúros nachází potvrzení tohoto líčení?*

Svět (κόσμος) je jakási ohraničená část nebe, obsahující hvězdy, Zemi a vůbec všechny vnímatelné předměty, která zaujímá úsek nekonečna (τοῦ ἀπειρου) a končí se mezi buď řídkou nebo hustou, jejímž uvolněním by bylo uvedeno všechno v něm ve zmatek, jež se buď otáčí, nebo pevně stojí a má tvar buď okrouhlý nebo trojúhelníkový nebo nějaký jiný; jsou totiž možné všechny tyto tvary, protože proti tomu nesvědčí žádný ze zjevů v tomto světě, v němž si nelze představit konec. Lze si však **89** představit, že je takových světů (κόσμοι) nekonečné množství i že takový svět může vzniknout jak ve vesmíru (ἐν κόσμῳ), tak v mezisvětí (ἐν μετακοσμίῳ), jak nazýváme vzdálenost mezi světy v prostoru obsahujícím mnoho prázdna, nikoli však ve velkém průzračném a úplně prázdňém prostoru (κενόν), jak někteří tvrdí. A vznikne tak, že některá vhodná semena vyplynou z jednoho světa (κόσμος) nebo z mezisvětí nebo i z většího počtu jich

a pomalu se skládají, rozčleňují a popřípadě přeskupují na jiné místo a zavlažují se z vhodných zásob až do úplné dokonalosti a stálosti, pokud položené základy **90** mohou něco přijímat. Neboť nestačí jen, aby v prázdném prostoru, v němž může svět povstat, vznikl z nutnosti shluk nebo vír atomů, jak se myslí, a aby svět vzrůstal do té doby, pokud nenarazí na jiný svět, jak tvrdí kterýsi z tak zvaných fyziků, to je totiž v rozporu s vnímanými jevy.

Slunce, měsíc a ostatní hvězdy nevznikly samostatně a nebyly teprve později pojaty do světa, nýbrž utvářely se hned od počátku a vzrůstaly přibýváním a vířením jakýchsi jemně složených částic povahy buď větrné nebo ohnivé nebo obojí zároveň; neboť i tak nám to **91** vnuká smyslové vnímání. Velikost slunce a ostatních hvězd je vzhledem k nám právě taková, jak se jeví; sama o sobě je buď větší, než jak ji vidíme, nebo o málo menší nebo právě taková. Neboť takto posuzujeme podle smyslového vnímání i ohně zde na zemi, jež pozorujeme zdálky; a každá námitka proti této části učení bude snadno vyvrácena, bude-li se přihlížet k samozřejmým jistotám, jak ukazují ve svých knihách *O přírodě*.

Pokyny a otázky k četbě

- *Nyní se konečně setkáme s ukázkou vícenásobného výkladu určitých jevů. Připomeňte si, proč vlastně Epikúros sahá k takovému nejednoznačnému vysvětlení.*
- *Jaké obecné kritérium musí splňovat výklad určitého jevu, aby mohl být zařazen do souboru možných vysvětlení tohoto jevu?*
- *Posuďte sílu či váhu tohoto kritéria!*

92 Vycházení a zapadání slunce, měsíce a ostatních hvězd může mít původ v zapalování a zhašení, protože na obou dvou místech jsou takové poměry, že se jmenované úkazy mohou uskutečňovat; neboť žádný ze zjevů proti tomu nesvědčí. Též objevováním se těch těles nad zemí a opětným jich zakrýváním mohl by se uskutečňovat jmenovaný úkaz, neboť ani proti tomu žádný zjev nesvědčí. Co se týče jejich pohybů, není nemožné, že povstávají otáčením celé oblohy, nebo že tato stojí a tělesa se sama otáčejí za účelem vycházení **93** podle nutnosti, která povstala na počátku při vzniku světa [...] za nejprudšího žáru, ježto oheň stále postupuje jakoby za potravou na další a další místa. Obraty v dráze slunce a měsíce mohou být působeny šikmou polohou oblohy, která v určitých obdobích roku byla podle nutnosti do ní uvedena; stejně však se to může dít i protitlakem vzduchu nebo též tím, že stále potřebná látka se dílem postupně zapaluje, dílem je jí nedostatek; nebo i proto, že byl těmto hvězdám vnucen od počátku takový vír, že se pohybují jakoby v závitech. Neboť ani jeden z těchto a jim podobných výkladů neodporuje žádné ze samozřejmých jistot, dovedeme-li při takovýchto dílčích otázkách, přidržující se se toho, co je možné, uvést každou z nich v souhlas s vnímanými jevy, aniž se bojíme otrockých umělostek hvězdářů.

94 *Ubývání* nebo opětne *přibývání* měsíce mohlo by se dít otáčením tohoto tělesa, ale stejně tak i různým utvářením vzduchu, dále i tím, že se něco před něj postaví, a vůbec všemi způsoby, jimiž nás jevy kolem nás vybízejí k vysvětlení tohoto úkazu, neoblíbí-li si ovšem někdo jen jeden způsob výkladu a ostatní bezdůvodně nezavrhně, aniž uváží, co je člověku možno poznat a co nikoli, touže proto poznat nemožné. A dále je možné, že má měsíc světlo sám od sebe, ale je také možné, že je má od slunce. Neboť i kolem nás 95 pozorujeme mnoho věcí, které mají své vlastní světlo, ale i mnoho věcí, které mají světlo od druhých. A žádný z úkazů na obloze nestojí tomu v cestě, má-li člověk stále na paměti několikery způsob jich výkladu a přihlíží-li zároveň k předpokladům a příčinám s nimi souhlasícím a nepřeceňuje-li nerozumně jejich význam, nehledě na věci, které s nimi nesouhlasí, a nekloní-li se brzy k tomu, brzy k onomu jednostrannému výkladu. *Obraz tváře na měsíci* může vzniknout buď změnou jeho částí, nebo jeho zakrytím něčím jiným, nebo jinými způsoby, u nichž bychom mohli pozorovat, že jsou v souhlase s vnímanými jevy; neboť u žádného úkazu na obloze se nesmí zanedbávat 96 takovýto způsob zkoumání. Bude-li totiž někdo v rozporu se zřejmými jistotami, nikdy nebude moci dosáhnout účastenství na duševním klidu.

Zatmění slunce a měsíce může nastat buď zhasnutím, jak lze pozorovat takovéto dění i kolem nás, nebo též tím, že je zakryjí nějaká jiná tělesa, buď Země, nebo nějaké jiné takové neviditelné těleso. A takto je třeba přihlížet k způsobům, které si jsou navzájem blízké, jakož i k tomu, že není nemožné, aby některé z nich působily současně.

Pokyny a otázky k četbě

- *Opět se hovoří o nebeských tělesech a opět s tímtéž cílem jako dříve – s jakým?*
- *Snad nejvíce možných výkladů nachází Epikúros pro blesk. Jaký starší řecký výklad blesku mají nahradit? Jinak řečeno – proti čemu Epikúros bojuje? (Viz také závěrečný odstavec.)*

97 A dále, *pravidelnost oběhu* nebeských těles budiž chápána právě tak jako pravidelnost některých dějů, které se nahodile naskytnou i u nás. A božská přirozenost nebudiž s tím nikterak uváděna v souvislost, nýbrž budiž ponechána trvale bez starostí a v úplné blaženosti; neboť nestane-li se to, bude marný každý výklad příčin úkazů na nebi, jak se to již stalo některým lidem, kteří se nedrželi možného způsobu výkladu, nýbrž upadli do marného počínání, protože se domnívali, že se tyto věci dějí jen jedním způsobem, a všechny ostatní možné výklady zavrhovali, dávající se strhovat k nemyslitelnému a nedovedouce přihlížet zároveň k vnímaným jevům, které je třeba uznávat za ukaza-tele.

98 *Změny délky nocí a dní* mohou být způsobovány rychlými a zase pomalými pohyby slunce nad zemí podle měnicí se délky místa, protože některá místa procházejí rychleji nebo pomaleji, jako pozorujeme i kolem nás některé podobné děje, s nimiž ve shodě je nutno vykládat i o úkazech na obloze. Ti však, kteří připouštějí jen jeden

výklad, jsou jednak v rozporu s vnímanými jevy, jednak se úplně připravili o poznání pro člověka možné.

Znamení počasí mohou vznikat jednak časovou shodou, jako je to u zvířat, jež je možno vidět u nás, jednak různostmi a nestálostmi ovzduší. Neboť obojí tento výklad není v rozporu se **99** smyslovými zjevy; v kterých případech však se to děje z té nebo oné příčiny, nelze poznat.

Právě tak i *blesky* vznikají několika způsoby. Neboť při **101** tření a srážení se mraků uniká z nich atomový útvar působící oheň a vytváří blesk; nebo větry vymrštují z mraků taková tělíška, jež způsobují tento jas; nebo se tvoří vytlačněním, když se mraky stlačují buď navzájem nebo větry; nebo tím, že mraky do sebe pojmu světlo roztroušené hvězdami, jež se pak stlačuje pohybem mraků a větrů a uniká skrze mraky; nebo že nejmenější částice světla prosáknou skrze mraky, přičemž mraky od ohně vzplanou a jeho pohybem nastává hřmění; nebo tím, že se vítr rozpálí prudkým pohybem a mocným stlačením; nebo tím, že se mraky od větrů roztrhnou a vypadnou **102** z nich ohňotvorné atomy, jež způsobují úkaz blesku. A ještě více jiných způsobů výkladu snadno najde, kdo se vždy bude držet vnímaných jevů a bude s to zároveň přihlížet k tomu, co mají podobného s těmito úkazy. Blesk předchází před hromem při nějakém takovém seskupení mraků, že buď zároveň s nárazem větru do mraků se z nich vyráží atomový útvar působící blesk a teprve potom zpět stlačovaný vzduch způsobuje toto dunění, nebo že oba sice vyrazí z mraků současně, ale blesk se k nám nese prudší rychlostí, kdežto hrom se za ním **103** opoždí, jak je tomu při některých věcech pozorovaných z dálky a vydávajících nějaké rány. A *údery blesku* mohou vzniknout buď tím, že se nahromadí větší množství větrů, ty se stlačí a prudce se rozžhaví; jeho část se ulomí a dopadne s větší silou na místa dole ležící, přičemž se ulomí proto, že okolní místa zhoustnutím mraků příliš ztuhla; nebo tím, že sám stlačený oheň vypadne, jak může vzniknout i hrom, když se nahromadí více ohně a ten, byv prudčeji rozdmýchán větrem, protrhne mrak, protože nemůže ustoupit do okolních mraků, ježto se vzájemným tlakem stále více zhušťují. A jest ještě **104** více způsobů, jimiž mohou povstávat údery blesku. Jen mythu budme vzdáleni! A budeme ho vzdáleni, budeme-li se hezky držet vnímaných jevů a podle nich soudit o věcech nezjevných.

113 *Že některé hvězdy bloudí*, vykonávají-li vskutku takové pohyby, některé však že se pohybují pravidelně, může být proto, že se zpočátku také pohybovaly v kruhu, ale byly přinuceny k takovému pohybu, takže jsou jedny unášeny tímž pravidelným vířivým pohybem, druhé jiným vykazujícím některé nepravidelnosti. Je také možné, že jsou v prostorech, jimiž se hvězdy pohybují, někde pravidelné proudy vzduchu, které je tlačí tímž směrem a postupně a pravidelně je zapalují, jinde však nepravidelné, takže se tím způsobují odchylky, které pozorujeme. Udávat jen jednu příčinu těchto zjevů, když nás jevy vybízejí uznávat příčin několik, je bláhové a nenáležitě jednání lidí, kteří si oblíbili nicotné hvězdářství a udávají liché příčiny některých zjevů, aniž přitom vůbec zbavují božskou přirozenost prací a povinností.

Toto vše si tedy, Pýthokle, zapamatuj, neboť se v mnoha případech vyhneš mythu a budeš moci nazírat na úkazy s uvedenými sourodé. Nejvíce se však oddej zkoumání počátků jsoucna, nekonečnosti a otázek s těmito příbuzných, dále kritérií, citů a cíle, pro něž tyto úvahy konáme; neboť celkový přehled zvláště o těchto věcech usnadní nazírání na příčiny jednotlivých zjevů. Ti však, kdo se neoddají s co největší horlivostí těmto úvahám, ani nebudou moci dobře pochopit tyto otázky samy, ani nedosáhnou toho cíle, pro který je nutno tyto věci zkoumat.¹²

D. Souhrnné kontrolní otázky a úkoly

- Co je podle Epikúra cílem poznání přírody?
- Jak má poznání postupovat, aby se tohoto cíle dosáhlo?
- Co patří k jednoznačným tvrzením o podstatě světa?
- Jak je třeba vysvětlovat jevy jako východy a západy Slunce, fáze Měsíce, blesky atd. a proč?
- Jak byste celkově charakterizovali epikúrejský výklad přírody?

---

¹² List Pýthokleovi byl již v starověku (srov. Filodémovy zlomky herkulánské) pokládán za nepravý a rovněž v nové době byl Epikúrovi upírán pro neuspořádanost látky a po stránce slohové. Jeho pravost má však též obháje, nebo se pokládá za kompilaci nějakého žáka Epikúrova z jeho díla *O přírodě*, ježto zásady v listě obsažené jsou nepochybně epikúrovské. (Pozn. překl.)